

О.С. Шнирко,
д. е. н., професор, Європейський університет

ЕКОНОМІЧНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ПЛЮРАЛІЗМ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

У статті проаналізовано сучасні підходи щодо явища економічної глобалізації. Вказано на загрози країнам і народам, що детерміновані глобалізацією. Визначено деякі напрями анти-глобалізаційної діяльності.

In the article made an analysis of modern approaches to phenomenon of economic globalization. Were given threats for the countries and peoples determined globalization. Definite same directions of anti-globalization activity.

Ключові слова: глобалізм, глобалізація, система глобалізму, диференціація людства, глобально-статусні характеристики.

Key words: globalization, system of globalization, differential of humanity, global-status descriptions.

У спектрі соціокультурних змін, що відбуваються в сучасному світі, особливе місце посідає явище глобалізації. Саме з нею пов'язують фундаментальні зміни і трансформації економічного, політичного, технологічного, інформаційного та ін. характеру. При цьому єдиного, універсального визначення глобалізації не існує. Нижче розглядаються окремі спроби дослідження сутності глобалізації, визначення її наслідків для економічного життя країн і народів.

Західні підходи. Система глобалізму, на думку відомих інтелектуальних авторитетів Заходу, вже стала домінуючим чинником світового розвитку. В її основі — зрощування, злиття інтересів, стратегій та механізмів світового панування найбільш могутніх держав, глобальних ТНК і міжнародних організацій.

За визначенням американського дослідника Т. Фрідмана, глобалізація — це "нестримна інтеграція ринків, націй-держав і технологій, яка дозволяє індивідам, корпораціям та націям-державам досягати будь-якої точки на планеті швидше, далі, глибше і дешевше, ніж це було будь-коли раніше... Глобалізація означає поширення капіталізму вільного ринку на практично всі країни світу. У неї свій набір економічних правил, що базуються на відкритті, дерегулюванні та приватизації національних економік з метою підвищення їх конкурентоспроможності та привабливості для іноземного капіталу" [1, с. 25].

Усе це не приховується, як і цілі — "політичний лібералізм" та "капіталізм вільного ринку". У міру глобалізації ринків і культур неоліберальна теорія робить наголос на обмеженні суверенітету окремо взятих країн, формуванні нового типу "громадян світу", лояльних не стільки до своїх

урядів, скільки до так званих недержавних структур. Глобалізація подається як природний і закономірний продукт розвитку цивілізації, якому властиві прогрес та підвищення життєвих стандартів у всіх без винятку регіонах планети. При цьому поширені посилення на комп'ютеризацію, цифрові та волоконно-оптичні технології, космічний зв'язок, Інтернет, глобальні авіаперевезення та інші новітні здобутки, що справляють революційний вплив на економічне зростання і рівень цивілізації загалом. Особлива увага акцентується на приватизації індустрії та сфери послуг. Міжнародний бізнес, великий приватний капітал у 80—90-ті роки остаточно заволоділи ключовими позиціями в національних економіках держав Заходу, а також у країнах, орієнтованих на західні моделі модернізації.

Загалом, глобалізація в західному її трактуванні розглядається як всеосяжний процес розвитку системи транснаціональних відносин на кількох фундаментальних рівнях: економічному (базовий інститут — транснаціональні корпорації, ТНК), політичному (базовий інститут — транснаціональний клас капіталістів), культурному (базовий інститут — комерціалізована мас-культура).

Всі наявні держави сучасного світу визначаються ідеологами глобалізації як "Центр", "Периферія" та "Напівпериферія". Всередині Центру світової капіталістичної економіки складаються відносини кооперації та конкуренції, між Центром та Периферією — експлуатації та залежності, у Напівпериферії і з Центром, і з Периферією відносини змішаного типу.

Після закінчення у 1991 р. холодної війни між геостратегічним Сходом та Заходом ці світи попередньої епохи

були доповнені і скориговані новою диференціацією країн — на "готових" та "неготових" до глобальних змін. Перші стали брати на озброєння високі технології або принаймні декларували подібні наміри. Решта стала на позицію неприйняття сучасних реалій, які, на їхній погляд, ставлять під загрозу знищення споконвічні людські цінності.

Аналітики бізнесу бачать стислу формулу успіху на початку XXI ст. такою: "Заволодіння багатством у наш час полягає в отриманні інформації та її докладанні до засобів виробництва". Найбільш переконливо та результативно в даному контексті діють транснаціональні компанії.

Крім того, світові пропонується "вестернізуватися" (або, ще конкретніше, "американізуватися"). Показова щодо цього думка О. Зінов'єва: "Процес об'єднання всього людства в єдине ціле є в реальності підкоренням всього людства західним світом як єдиного цілого. З цього погляду він може бути названий процесом "західнізації" людства. Оскільки в західному світі домінують США, оскільки вони розпоряджаються більшістю ресурсів Заходу і планети, цей процес може бути названий американізацією людства. Оскільки над США і над усіма західними країнами панують надсупільні явища, що поєднуються тією чи іншою мірою в загальнозахідному надсупільстві, зоною активності якого стає вся планета, цей процес може бути названий глобалізацією людства. Можна констатувати як факт найважливішу тенденцію соціальної еволюції людства до об'єднання його в глобальне надсупільство, очолюване західним надсупільством... Вирази "глобалізація", "західнізація" і "американізація" фіксують фактично різні аспекти того самого процесу еволюції людства" [2, с. 113].

Як уже зазначалося, глобалізація обмежує державний суверенітет, тобто верховенство держави на своїй території та незалежність (самостійність) у міжнародних відносинах. Хоча століттями вважалася ідеальною і недоторканою юридична формула: "Ніхто не може легально перешкодити державі у встановленні внутрішнього порядку відповідно до інтересів носія державної влади — народу". Щоправда, у повному обсязі вона не виконувалася ніде і ніколи, проте залишалася реперною точкою, засадничою базою при конструюванні та удосконаленні системи міжнародних взаємин.

Сьогодні ситуація рішуче змінилася. Глобальні впливи "згори" (економічні, технологічні й культурні) змушують навіть сильні держави погоджуватися з частковими утисками свого суверенітету. Щодо слабших країн, то тут простір для маневру звужується ще істотніше. Іншими словами, традиційні держави все більше стають "порожніми" або "дефектними" інститутами [3, с. 99].

Ознаки занепаду суверенної держави в очах західних авторів виглядають таким чином [3, с. 136]:

- результатом поширення новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій стає все більша прозорість державних кордонів для потоків капіталів, товарів та передачі інформації, що створює нові комплексні зв'язки на рівні держав, великих корпорацій і окремих індивідів;

- зі зміною системи міжнародних відносин на світову арену виходять нові гравці у вигляді міждержавних структур, недержавних громадських організацій, мультинаціональних (транснаціональних) корпорацій, кожний з яких претендує на власну роль у міжнародних відносинах;

- посилюються суперечності між проголошеними у Статуті ООН принципами дотримання прав людини та невтручання у внутрішні справи держав (що є визначальною характеристикою поняття державного суверенітету);

- активізуються відцентрові регіонально-сепаратистські настрої і тенденції всередині державних утворень: від вимог самостійної економічної діяльності до відособо-

лення або відокремлення;

- формується нова ідентичність людини, що виходить за межі національно-державної спільноти і тягнє до глобальних структур та принципів організації громадянського суспільства.

На глобальному рівні "частинами" влади володіють як самі держави, так і транснаціональні утворення, до яких належать [3, с. 144]: приватні агентства, що займаються оцінкою платоспроможності і нав'язують власну політику урядам суверенних держав; тісно пов'язані між собою та взаємозалежні глобальні олігополії у страховому бізнесі, бухгалтерській справі та висококласному консалтингу, що справляють аналогічний регулюючий вплив; промислові картелі, що представляють всі наявні галузі — від сировинно-видобувних до хай-теківських; системи олігопольного саморегулювання, що комутують між собою в широкому діапазоні — від фізичного спілкування до Інтернету.

Антизахідні підходи коливаються у широкому діапазоні — від поміркованих до жорстко критичних. "М'який" варіант звучить приблизно так: глобалізм — це планетарна реальність, єдиний економічний та соціокультурний простір, який формується на основі взаємозв'язків та взаємозалежності країн і народів, зростання обсягів та прискорення темпів обміну товарами та послугами, міжнародного переміщення капіталів та робочої сили, взаємопроникнення духовних цивілізаційних цінностей [4].

Такий підхід ще називають "об'єктивною глобалізацією", сутністю якої полягає у інтегруванні господарської та інших сфер діяльності рознесених у просторі народів та націй, формуванні єдиного Великого простору, заснованого на принципах рівності, поваги до національного суверенітету, узгодженості інтересів усіх суб'єктів, що взаємодіють між собою.

"Суб'єктивна" ("паразитична") глобалізація трактується як нова тотальна система світопорядку, базована на економічних і політичних інтересах держав-глобалізаторів, ТНК та глобальних міжнародних організацій, для яких світ є єдиним ринком і єдиним простором життєво важливих інтересів. Відповідно до цього, глобалізм — це якісно нова економічна інформаційна система, новий всесвітній суспільно-політичний лад постіндустріальної інформаційної ери, що йде на зміну системам капіталізму та імперіалізму індустріальної доби [5].

І навіть так: глобалізм — це нова форма світового панування, ультрасучасна форма глобального імперіалізму, що приносить нову, абсолютну і тотальну, форму експлуатації (людини людиною, держави — державою, національного капіталу — глобальним капіталом), бідності та руйнує глобальне демократичне суспільство [5].

Пропонується визначення світопорядку в умовах глобалізації як "економічного імперіалізму" — провідного напрямку імперіалістичної геостратегії загалом. Серед різновидів економічної експансії, запропонованої новітнім імперіалізмом, виділяють кредитно-фінансову, валютну, товарну, технологічну, комунікаційну.

Через кредитно-фінансову експансію створюється можливість посилити свій вплив на країну-боржника, втручатися в її внутрішні справи, контролювати тією або іншою мірою економіку. Могутні держави світу і недержавні актори спроможні формувати вигідну для себе ситуацію на валютних ринках світових регіонів та окремих країн.

Рівень розвитку технологій сучасних провідних держав забезпечує їм домінування у виробництві найбільш наукоємної високотехнологічної продукції. На інші ж, слабкіші країни чекає доля технологічних колоній, філій господарських комплексів зазначених держав та їхніх ТНК. Запорукою економічної гегемонії у майбутньому світі стає во-

лодіння технологічною інформацією.

Панування на ринках певних товарів дає розвиненим державам можливість монополюю диктувати свої ціни і підмінювати вільну торгівлю на світовому ринку нееквівалентним обміном. Однією з найважливіших складових могутності таких імперій залишається їх необмежений доступ до мінерально-сировинних ресурсів.

Отже, невід'ємною і визначальною рисою сучасного імперіалізму залишається прагнення посилювати свій економічний вплив на регіони та країни, підпорядковувати їх своїй кредитно-фінансовій, валютній, технологічній, ресурсній, комунікаційній політиці [6].

Більш гнучко, але не менш радикально міркує О.Панарін, виділяючи три типи глобалізму: "До першого типу варто віднести глобалізм освіти — інтенцію, закладену ще джерелами європейського модерну, яка веде до формування єдиного світового простору, заснованого на універсальних прогресу, що доступні для всіх. До другого типу можна віднести езотеричний глобалізм правлячих еліт, які прямо за спиною народів змовилися між собою. Своєрідна етика такого глобалізму полягає в тому, щоб партнери не вводили один одного в оману і, так само дистанціюючись від "національного егоїзму" місцевих меншин, утворювали консорціум світових правлячих меншин... Нарешті, третій тип глобалізму — це глобалізм, заснований на традиційній процедурі перетворення однієї держави, з усією її національною обмеженістю, в монополюю носія світової влади — однополярної глобальної системи" [7, с. 51—52].

Геополітична формула глобалізації виглядає приблизно так: "Глобалізація та становлення інформаційного суспільства виступають двома гранями, аспектами єдиного процесу, під знаком якого проходить сучасний етап людської історії. Провідна роль у цьому процесі належить Західній, Новоевропейсько-Північноамериканській або Євро-Атлантичній цивілізації, яка історично тримає навколо себе Латинську Америку та Східну Європу з Північною Азією (Євразію у вузькому, культур-історичному значенні цього терміну), використовуючи в міру необхідності ресурси Тропічної Африки та інших регіонів планети. Разом цю макроцивілізаційну конструкцію, яка в загальних рисах склалася у XVIII ст., було запропоновано назвати макрохристиянським світом (або світ-системним ядром). За його межами опинилися три великі традиційні макроцивілізаційні світи: Мусульмансько-Афразійський, Індійсько-Південноазійський (індуїстсько-буддійський) та Китайсько-Далекосхідний (конфуціансько-буддійський)" [8, с. 15].

Основне протиріччя глобалізації полягає у посиленні розриву між багатими розвиненими країнами, що перейшли на стадію постіндустріально-інформаційного розвитку, та рештою людства, де спостерігається навіть регрес порівняно з попередніми стадіями розвитку (Афганістан, Судан, Руанда, Сомалі, Сьєрра-Леоне тощо). Такий антагонізм знаходить відображення в усіх аспектах, насамперед інформаційно-технологічному, економічному, соціальному, політичному, демографічному, екологічному та культурному [8].

Інформаційно-технологічний аспект. Як лідер у розробці новітніх електронних та інших технологій, Захід привласнив собі практично монополюю право формувати інформаційні потоки (з усіма перевагами щосекундного огляду стану на всій планеті) та системи контролю над ними. Продукуючи новітні виробничі технології, він разом з Японією реалізує на світовому ринку досконаліші товари кращої якості і встигає оновити свою технологічну базу та налагодити випуск наступного покоління продукції до того, як решта країн його наздожене. Відтак, вони приречені або

тиражувати морально застарілі зразки, отримуючи від цього мінімальний прибуток, або задовольнятися виробничими сферами, що не потребують високих технологій, зокрема сільським господарством та видобувною промисловістю, ціни на продукцію яких (за винятком нафти і газу) були й залишаються невисокими. Монополізувавши контроль над інформацією і виробництвом передових технологій, держави Заходу забезпечили своє інформаційно-технологічне панування на планеті та поставили цим у залежність від себе решту країн.

Економічний аспект. Завдяки нееквівалентному обміну з іншою частиною людства євроатлантичний центр випереджального розвитку акумулював у своїх руках величезний капітал. В його структурі переважає і домінує капітал транснаціональних компаній, що базуються передусім саме у західних країнах. Це забезпечує їм великі і різнопланові вигоди, тоді як більшість інших держав опинилася у кабальній залежності від не контролюваного жодними міжнародними організаціями потоків цього капіталу. Перш за все, за такої системи стосунків закріплюється наявний характер міжнародного поділу праці, який сприяє штучному завищенню життєвих стандартів для країн базування ТНК. Країнам і народам, включеним до цієї глобальної системи за межами Північної Америки, Західної Європи та Японії, залишається здебільшого лише ресурси для простого відтворення робочої сили, а у ряді місцевостей Тропічної Африки не йдеться навіть про елементарне фізичне виживання населення.

Соціальний аспект. Інформаційно-технологічна та економічна нерівність і спричинені нею відмінності між багатістю та бідністю людства чи не найбільш наочно і різуче проявляються у соціальній сфері. Можна вже говорити навіть про появу у світовому вимірі надкласу багатих та надкласу бідних. До першого належать власники і співвласники світового капіталу, який функціонує через національні та транснаціональні фінансові структури. Це значна частина населення західних держав, а також страсти і прошарки людей в інших країнах, що працюють в інтересах ТНК. Другий надклас — це основна маса населення планети. Його представники є скрізь без винятку, але складають переважну або абсолютну більшість у незахідних державах. Таким чином, ареалом присутності та поглиблення основного соціального протиріччя — між багатством і бідністю — є не стільки територія окремих країн (хоча воно має місце і там), скільки весь глобальний простір.

Політичний аспект. Якісно нові, а нерідко й безпрецедентні зміни, що відбуваються на світовій арені фактично у всіх сферах, потребують адекватної трансформації системи політичних інструментів, які б забезпечували продовження розвитку подій та процесів відповідно до бачення, орієнтирів та цілей західних держав. Іншими словами, технологічне, економічне і соціальне домінування має підкріплюватися політичними, дипломатичними та військовими засобами. Дедалі частіше при цьому відкидаються засадничі норми та процедури, передбачені міжнародним правом (бомбардування Сербії у 1999 р. без санкції Ради Безпеки ООН, агресія США і Великобританії проти Іраку у 2003 р. тощо).

Демографічний аспект. Виведені колоніальним та неокolonіальним втручанням Заходу із стану соціоприродної рівноваги, різні регіони та планета загалом потрапили до смуги неконтрольованих демографічних змін. Прискорене зростання чисельності населення при невисоких темпах економічного розвитку, а то й економічній деградації кинули у прірву злиднів держави Тропічної Африки, ряд регіонів Азії і Латинської Америки. Набирає масових масштабів нелегальна міграція до розвинених країн. Жорстка

протидія їй, а також неможливість чи небажання мігрантів інтегруватися у західні суспільства посилюють соціальну напругу, породжують додаткові антагонізми у донедавна комфортному середовищі в цих країнах. Недавні відкриті конфлікти на цьому ґрунті (Франція, Греція) можуть стати провісниками ще масштабніших і гостріших потрясінь.

Екологічний аспект. З XIX ст. Захід розгорнув глобальне й інтенсивне використання ресурсів планети, виснажуючи їхні запаси і забруднюючи природне середовище. У наступному, XX ст. даний процес набув нових ознак, і не лише у зв'язку з підвищенням його науково-технічного рівня. Дбаючи про якість свого життя загалом та поліпшення охорони довкілля в ареалах-метрополіях, великий капітал став у дедалі ширших масштабах виносити екологічно шкідливі виробництва якомога далі від кордонів своїх держав.

Наслідком таких підходів стали глибокі контрасти і в цій сфері: дотримання природних стандартів та екологічне благополуччя навіть у мегаполісах — для багатої частини людства і стихійність, відсутність будь-якої системності та контролю в бідних регіонах планети, спеціалізованих на "брудних" та шкідливих виробництвах.

Прирікши цим на хвороби та вимирання мільйони людей "другого гатунку", Захід врешті-решт потрапив у глобальну екологічну пастку сам. Результатами бездумного, хижацького ставлення до природи і її законів, засліплення технологічними досягненнями стали такі явища та процеси, як глобальне потепління з перспективою танення крижаних мас Арктики й Антарктики та підвищення рівня Світового океану; ймовірне затоплення низьких узбереж; збільшення озонної діри тощо. Планетарна екологічна криза недвозначно загрожує і самому Заходу, але його реакція та практичні дії поки що досить мляві.

Культурний аспект. По-перше, кризу культурної ідентичності дедалі гостріше відчуває сам Захід. В її основі — несумісність протестантських у своїй основі духовних цінностей, що не в останню чергу забезпечили можливість утвердження капіталізму в європейському і планетарному масштабі, та стереотипів масової культури суспільства споживання, що безупинно нав'язуються рекламою в засобах масової інформації. Споживацько-гедоністичне ставлення до життя вступило у пряме протиріччя з аскетично-трудомим духом раннього капіталізму, блокує самовідтворення його ідейно-ціннісно-мотиваційних засад, а відтак, і всього західного соціокультурного типу.

По-друге, англосаксонський буржуазно-протестантський соціокультурний тип перестає виступати абсолютною домінантою, стикаючись з категоричним його неприйняттям афро-американськими, латиноамериканськими, індійськими, китайськими, японськими та іншими культурними архетипами. До таких "осередків опору" слід віднести й російський їх різновид: не позбавлений західних компонентів, він, проте, не піддався повній і безумовній вестернізації. Реальністю сучасної доби став глибокий антагонізм між культурною самотутністю великих історичних цивілізацій та квазіцінностями комерціалізованої культури "одновимірного" суспільства масового споживання. Саме по цій лінії може пролягти найбільш масштабне і непримиренне протистояння таких цілковито різних світів, у чому переконує і безупинне наростання фундаменталістських та націоналістичних настроїв у різних регіонах планети [8, с. 15—20].

Доволі характерними у даному контексті є міркування та позиції представників сучасної Росії. Геополітик А. Дугін з цього приводу вказує, що тенденція глобалізму означає процес поступової передачі стратегічних повноважень управління від національних адміністрацій транснаціональ-

ним інстанціям, де головну роль відіграватимуть США та близькі до них країни "багатої Півночі". Глобалізація пропонує у якості обов'язкової умови, всезагальну стандартизацію під американський еталон економіки, політики, культури та визнання стратегічного домінування американських інтересів у планетарному масштабі. Це, по суті, десуверенізація всіх країн шляхом введення в них "зовнішнього управління" [9].

Доцільно вказати на нейтральний підхід щодо ключових тенденцій розвитку глобалізованої економіки і механізмів їх впливу на конкретні держави. У трактуванні "стриманих" російських вчених вони виглядають так.

По-перше, якщо раніше регіональна та глобальна інтернаціоналізація виробництва розвивалася в основному екстенсивно (за рахунок залучення у світові господарські зв'язки нових держав, зон, районів, комплексів) і не претендувала на самостійне класифікаційне визначення, то зараз інтернаціоналізація виробничо-розподільних процесів набуває ознак системоутворювальних показників і чітко ідентифікує країну та її місце на шкалі глобальної успішності / неуспішності.

По-друге, в надрах світового господарства відбувається формування інтернаціоналізованих відтворювальних циклів (ядер), які виступають своєрідними локомотивами світової господарської системи. В межах таких циклів (ядер) формується світовий дохід. Національні ж економіки, "розриваючись на частини", стають ланками, складовими частинами різних світових відтворювальних циклів.

По-третє, глобалізація звужує поле прямих конкурентних відносин та поповнює їх непрямою (рентною) конкуренцією через перерозподіл світового доходу. Боротьба за прямий доступ до нього стає для держав економіко-стратегічним орієнтиром розвитку. Національні економіки приречені на занепад, якщо вони виявляються неспроможними оперувати на геоекономічному атласі світу з його не стільки державними, скільки економічними утвореннями, системами альянсів, коаліцій, угруповань тощо.

По-четверте, на сучасному етапі набувають статусу невід'ємної частини економічних відносин торгівлі війни. Вищою, концентрованою їх формою стають війни геоекономічні, мета яких — забезпечити піднесення по вертикалі світової успішності за рахунок держав, залучених у примітивні відтворювальні ядра.

По-п'яте, постіндустріальна економіка потужно стимулює світові відтворювальні цикли, втягаючи в них інтелектуальні, виробничі, природні та інші ресурси і перетворюючи такі цикли в самоціль суспільного розвитку. На зміну мілітарним протистоянням між державами приходять техногенні змагання, що за нових умов може назавжди закріпити одвічний розподіл країн на "переможців" та "переможених".

По-шосте, у системі глобальних відтворювальних зв'язків традиційні держави набувають нових функцій. Не маючи можливості протистояти наднаціональним потокам в усіх сферах, вони дедалі частіше відіграють роль таких собі глобальних підприємців, делегуючи права та повноваження на реалізацію своїх стратегічних інтересів потужним фінансово-кредитно-банківським структурам, транснаціональним корпораціям, консорціумам.

По-сьоме, сферою діяльності нових глобальних гравців — держав-систем — стає не традиційний світовий ринок, а нова територія — світове геоекономічне поле, до якого включені національні території. Геоекономічні війни, не потребуючи застосування військової сили, здатні попри це стати (і стають) руйнівними, згубними для національних економік, непристосованих до жорстких і специфічних сучасних умов та обставин. І, насамперед, через незворотні

структурні та економічні зміни та пов'язані з ними соціальні деформації.

По-восьме, відбувається новітня структуризація світу відповідно до економічно-фінансового диктату держав-систем, які створюють у межах своїх інтернаціоналізованих ядер світовий дохід і беруть участь в його розподілі. До участі у таких процесах активно залучається дипломатія.

Держави-системи (або держави-інтегрії) — це форма суспільного виробництва, прояв і наслідок його глобальної інтернаціоналізації на сучасному етапі розвитку капіталізму. За їх активного впливу різко зростає ступінь глобальної економічної цілісності людства, але при цьому критично загострюється проблема втручання зовнішніх чинників у господарську активність формально суверенних держав.

Як вважає канадський дослідник А.Баттлер, глобальним або регіональним економічним полюсом (державою-системою № 1) слід вважати ту країну, яка за своїм економічним потенціалом перевищує свого найближчого переслідувача (країну № 2 у даному регіоні) принаймні удвічі. Такими регіональними полюсами є: у Латинській Америці — Бразилія, яка впевнено обганяє Мексику, в Африці — ПАР, від якої істотно відстає Нігерія, на Близькому та Середньому Сході — Туреччина, яка не допускає лідерства Ірану, у Східній Азії — Японія, яку, втім, поступово наздоганяє КНР, у Східній Європі — Росія, за якою слідує Польща.

У Західній Європі такої чітко вираженої градації не спостерігається, оскільки Німеччина хоча й випереджає Францію, проте, менш ніж удвічі. Відтак, полюсом сили світового значення можна вважати весь Євросоюз, економічним локомотивом якого залишається ФРН.

Щодо США, то вони зберігають статус світового (глобального) гео економічного полюса, оскільки їхній валовий національний продукт на початку XXI ст. удвічі випереджав аналогічний показник другої економічної потуги світу — Японії [10, с. 338—339].

Якщо не брати до уваги регіональних економічних лідерів, то перед нами — "економічна збірна" світу, яка у протистоянні з рештою держав здатна виграти будь-який матч — технологічний, інноваційний, виробничий, екологічний, споживчо-побутовий тощо. До її складу входять: США, Японія і Західна Європа (Німеччина, Франція, Великобританія, Італія). Разом з Канадою вони складають Great-7, G-7, "велику сімку", "золотий мільярд", "вершки цивілізації"...

На основі стійких тенденцій формулюються універсальні, всеосяжні закони соціально-економічного розвитку. Як вважають вітчизняні науковці, концентрованим виразником глобалізму як нової суспільно-політичної системи є закон глобальної (тотальної) монополізації світової економіки і політики з боку наймогутніших держав, глобальних ТНК та глобальних міжнародних організацій (СОТ, МВФ, Світовий банк тощо).

Таким чином, виникла нова планетарна ситуація, базована на стрімкій диференціації країн за кількома економічними критеріями (ВВП, рівень технологічного розвитку та ін.). Такий підхід дозволяє чітко виділити три групи держав: економічних новаторів, послідовників і аутсайдерів. Перші — це країни "золотого мільярда", "другий клас" — швидше їхні послідовники, а "третій світ" — аутсайтери, за якими може бути закріплений малопріємний епітет "вічні".

Більшість країн веде невпинну боротьбу за поліпшення своїх глобально-статусних характеристик. Навіть членство у "золотому мільярді" не може гарантувати безумовного статусу-кво на тривалу перспективу. У розвитку глобальної економіки дедалі чіткіше окреслюється тенденція формування нових регіонів стійкого економічного зростання. Найбільш показовий приклад — поява новоутворення, на-

заного аббревіатурою БРІК (Бразилія — Росія — Індія — Китай, до яких останнім часом додається Південно-Африканська Республіка).

Ще з десяток років тому світ у це просто не повірив би. Але нові гравці на гео економічному полі впевнено заявили про себе. Зокрема, послідовні і продумані, здійснювані під твердим державним контролем зусилля, спрямовані на перетворення Китаю у світову державу, явно стають на заваді планам США залишатися на лідируючих позиціях у світовій економіці впродовж XXI та наступних століть.

Зокрема, Китай, зберігши нинішню динаміку економічного зростання, до 2040 р. стане другою державою світу після США. Індія випередить до 2035 р. Японію, а валюти обох країн стануть світовими вже у 2020 році. До 2050 р. сумарний обсяг економік БРІК перевищить цей показник країн "великої сімки". До того часу з нинішніх країн-лідерів лише США та Японія зможуть зберегти свої місця у "великій шістці" наймогутніших економік світу, яка змінить нинішню "велику сімку" [11].

Враховуючи непоступливість і, більше того, агресивність країн G-7 у прагненні зберегти власні статусні характеристики, ООН ще у 1999 р. підготувала доповідь "Глобалізація з людським обличчям" [4, с. 339]. З найвищої трибуни людства було висловлено такі пропозиції: забезпечити структуру глобального управління світовими процесами на основі принципів справедливості та турботи про людину; заснувати Світовий центральний банк з функціями останнього кредитора в критичній ситуації; зайнятися формуванням глобальної політики у сфері конкуренції, антимонопольною діяльністю, виробити Кодекс поведінки ТНК; створити Всесвітній екологічний заклад; заснувати Всесвітній інвестиційний фонд з функціями перерозподілу; утворити Міжнародний кримінальний суд з широким мандатом у галузі прав людини.

Усе це в сукупності означало ідею перерозподілу світових ресурсів на користь "третього світу" та частково "групи забезпечення". Проте XXI століття розпочалося з повного ігнорування країнами "золотого мільярда" та їхніми гео економічними васалами пропозицій, продиктованих гуманністю і відповідальністю за долю людства.

Література:

1. Цит по: Шнипко О.С. Інноваційний дефолт України: економіко-технологічний контекст: монографія / О.С. Шнипко. — К.: Генеза, 2009.
2. Зиновьев А. Глобальное сверхобщество и Россия. — М., 2000.
3. Алексєєнко І.В. Національні держави в умовах глобалізації світу (політичні і правові аспекти): монографія / І.В. Алексєєнко. — К.: Аспект-Поліграф, 2006.
4. Лукашевич В.М. Глобалістика / В.М. Лукашевич. — Львів: Новий світ-2000, 2004.
5. Глобальний конкурентний простір / За ред. О.Г. Білоруса. — К.: КНЕУ, 2007.
6. Гольцов А. Імперіалістична геостратегія в сучасному світі (на прикладі США і Росії) // Персонал. — 2006. — № 8.
7. Панарин А.С. Искушение глобализмом. — М., 2002.
8. Павленко Ю. Передне слово / Гелд Д., Мак-Грю Е., Голдблатт Д., Перратон Дж. Глобальні трансформації: політика, економіка, культура. — К.: Фенікс, 2003.
9. Дугин А. Вооруженные силы России в XXI веке // Независимая газета. — 2004. — 19 ноября.
10. Анилионис Г.П., Зотова Н.А. Глобальный мир единый и разделенный / Г.П. Анилионис, Н.А. Зотова — М.: Международные отношения, 2005.
11. Горбулін В. "Безпека-2010" // Дзеркало тижня. — 2006. — № 48.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2011 р.